

i wnętrza mieszkalne, 20 III -25 IV 1937); nr 808: Arch. Wystawy Paryskiej 1925,teczka 808-12, k. 93, list z 11 XII 1921 (zgłoszenie),teczka 808-5a, Warchałowski J., *Dziennik Wystawy Paryskiej*, k. 11; nr 852: L. Grajewski, *Artyści pol. w Rosji w XIX w. i z pocz. XX w.*, s. 38.

Prof. Oskar Sosnowski, audycja z cyklu „Biografia dźwiękowa”, emisja: Pol. Radio 22 IX 2002.

K. Uchowicz

Sosnowski Pankracy (Pancrace), malarz, rzeźbiarz, rytownik, uczestnik powstania listopadowego, ur. 22 VII 1806 (mylnie podawany r. 1808) Kleszczole k. Bielska Podlaskiego (mylnie Kleszczów k. Augustowa), zm. 2 IV 1839 Candé, w departamencie Maine-et-Loire (Francja). Pochodził z osiadłej na Podlasiu rusińskiej szlachty z Kijowszczyzny, z rodziny zasłużonych duchownych unickich; syn Antoniego, proboszcza parafii unickiej św. Mikołaja w Kleszczelach, działacza oświatowego i przywódcy ruchu emancypacyjnego w Kośc. unickim w Rosji, i Julianny z Dybowskich. Brat m.in. malarza ikon Konstantego Sosnowskiego (zob.), spiskowca i zesłańca Arystarcha Sosnowskiego oraz księdza Platona Sosnowskiego (1799-1807), profesora teologii moralnej w seminarium wil. W l. 1824-27 S. studiował malarstwo u Jana Rustema na Uniw. Wil. Mieszkał wtedy w należącym do uczelni domu na Imbarach (przy ul. Wielkiej róg ul. Niemieckiej, obecnie Didžiošios i Vokiečių) k. Ratusza. Z tego okresu znany jest portret jego ojca, Antoniego Sosnowskiego, ol., 1826. Jako ochotnik wziął udział w powstaniu listopadowym (w grupie partyzantów); dosłużył się stopnia podporucznika. Pogłoska o jego wyjeździe na studia do Włoch pochodziła od rodziny, obawiającej się represji ze strony władz rosyjskich. We wrześniu 1832, po upadku powstania, S. wyemigrował do Francji; trafił do zakładów (*dépôts*) w Levroux i Mayenne w departamencie Indre; potem mieszkał w Paryżu, rue St.-Hyacinthe 18. Związał się ze środowiskiem Wielkiej Emigracji i włączył w jej działalność. Był członkiem Tow. Demokratycznego Pol. W 1833, wraz z grupą innych wojskowych emigrantów-artystów (m.in. Adamem Gośniewskim, Teofilem Kwiatkowskim i Karolem Mankiewiczem), został stypendystą pol. Tow. Pomocy Naukowej. W 1835 był jednym z członków-założycieli Tow. Politechnicznego Pol. (Société Polytechnique Polonaise). W 1836 wziął udział w zorganizowanej przez nie wystawie dzieł

w Bazarze Pol. Utrzymywał kontakty z innymi członkami Tow., zwłaszcza z braćmi Oleszczyńskimi – rytownikiem Antonim i rzeźbiarzem Władysławem. Przyjaźnił się ze znanym z wil. studiów malarzem Romanem Postempskim.

We Francji kontynuował studia artyst., zaopieczony przez Tow. Pomocy Naukowej malarzowi François Gérardowi, który polecił go do „polonofilskiej” pracowni malarskiej Léona Cognieta (razem z A. Gośniewskim i T. Kwiatkowskim). S. wykonywał wtedy kompozycje o tematach hist. i sceny rodzajowe z życia chłopów. Na paryskich Salonach w Musée Royal wystawił w 1834 obraz ol. *Le rassemblement des insurgés Lithuaniens dans la forêt Bialo-Wieża* [!] (*Zgrupowanie powstańców litewskich w Puszczy Białowieskiej*), w 1835 – scenę z powstania *Un poste avancé* (*Wysunięta placówka*), a w 1836 – kopię obrazu *Agamemnon i Klitajmestra* (wg kompozycji Pierre’a Guérina, mistrza Cognieta). W 1838 organizatorzy Salonu odrzucili jego obraz ol. *Bivouac de volontaires polonais* (*Biwak ochotników polskich*), a w 1839 – *Bivouac en 1831, effet de nuit* (*Biwak w 1831, scena nocna*) i jeszcze jedną pracę. S. próbował też sił w zakresie rzeźby, którą studiował w którejś z paryskich pracowni, prawdopodobnie W. Oleszczyńskiego. Na Salonie 1839 wystawił odlew gipsowy *Combat entre un cuirassier et un paysan* (*Walka pancernego z wieśniakiem*).

Za radą A. Oleszczyńskiego rozpoczął naukę drzeworytnictwa u Johna Andrew, w założonej ok. 1830 w Paryżu przez niego oraz współników – Jeana Besta i Isidore’a Leloir’a – pracowni ABL (Andrew-Best-Leloir), pracującej dla Le Magasin pittoresque. W l. 1834-39 S. wyk. w niej ok. 20 drzew. – wg własnych kompozycji, a także wg wzorów W. Oleszczyńskiego i (bliżej nieznanego) Lovzinskiego, m.in.: *Étude de tête de bœuf* (drzew. zaginiony, w 1834 wym. w liście do A. Oleszczyńskiego), *Étude de tête de l’homme barbu* i *Étude de tête de l’homme aux longs cheveux* (egzemplarze obu w Bibl. Pol., Paryż). Francuskie czas. zamieściły 14 z nich (wykaz w liście Remi Blachon), m.in.: w 1836 Magasin pittoresque – *Le lever du soleil, au pic du Midi*, sygn. (s. 216), *Paysan des environs de Varsovie*, sygn. (s. 392), oraz pismo La Mosaïque – *Les Chrétiens aux bête*, sygn. (s. 281); w 1837 pismo Musée des familles – *Naufrage* (s. 229) i *L’Âge d’Or* (s. 96), obie ryc. wg W. Oleszczyńskiego. Ponadto w zb. paryskiej

Bibl. Pol. są ryc. przypisywane S.: *Dziewczyna wiejska* i *Wieśniak*.

Zapadłszy na zdrowiu, artysta wyjechał na kurację do Candé, gdzie pozostawał pod opieką doktora Cognarda. Seweryn Goszczyński (w artykule z 1842) dostrzegał w sztuce S. zwiastun rozkwitu pol. malarstwa hist., wyrażając ubolewanie nad zgonem artysty, dlatego „żeśmy w nim widzieli niepospolite narodowe natchnienie, że natchnienie to w ciężkiej walce z przeciwnościami przeszło bez korzyści dla narodu, zostawiając po sobie ślady najpiękniejszych nadziei. Patrząc dzisiaj na improwizacje Sosnowskiego, zdaje się nam, że dostrzegamy samych zjawisk, szukających tylko szczęśliwej ręki, aby wyszły spod niej w rzeczywistej postaci najpiękniejszych, najnarodowszych pomników”.

S. bywa mylnie utożsamiany z osiadłym w Rzymie rzeźbiarzem Tomaszem Oskarem Sosnowskim.

Tyrowicz M., *Tow. Demokratyczne Pol. 1832-1863, przywódcy i kadry członkowskie. Przew. bibliograficzny*, W. 1964. – *Słownik art. pol. ...*, t. 2, Wr. 1975, s. 419 (s.v. Gośniewski Adam); t. 5, W. 1993, s. 347 (s.v. Marcinkiewicz Antoni). – PSB, t. 40, 2000-2001, s.v. Sosnowski Antoni (Zięba A.A.). – *Lietuvos dailininkų žodynas. Dictionary of Lithuanian Artists*, t. 2: 1795-1918, red. Sirkaitė J., Vilnius 2012 (jako Sosnovskis (Sasnauskis) Panankratijus; w bibliografii archiwalia wil.).

Goszczyński S., *O potrzebie narodowego pol. malarstwa*, *Demokrata pol.*, 1842 (21 XI), s. 87, [przedruk w:] *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*, t. 1, oprac. Grabka E., Morawski S., W. 1961. – *Spis zmarłych emigrantów od 1831 do 1842 włącznie*, [w:] *Noworocznik Demokratyczny*, II, 1843, s. 146. – Szemesz A., *Wspomnienie o szkole malarzkiej wil.*, *Athenaeum*, 1844 t. 6, s. 221-222. – Krosnowski A.T., *Almanach historique ou Souvenir de l'émigration polonaise*, Paris 1846; Paris 1847. – Bieliński J., *Uniw. Wil.*, t. 2. – Goszczyński S., *Listy ...*, oprac. Pigoń S., Kr. 1937, s. 44. – Wrotnowska D., *Pracownia L. Cognieta i artyści emigracji*, *Syrena* (Paryż). *Dod. Lit.-Naukowy*, 1958 nr 3 (29 III), s. 2-3. – Taż, *François Gérard et Léon Cogniet, protecteurs d'artistes polonais*, [w:] *Relations artistiques entre la France et les autres pays. Actes du XIXe Congrès International d'Histoire de l'Art*, Paris 1959, s. 457, 459, 461, 462. – *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki pol.*, t. 1, Paryż 1963, s. 83. – Melbechowska-Luty A., *Teofil Kwiatkowski*, Wr. 1966. – Ryszkiewicz A., *Francusko-pol. związki artystyczne w kregu J.-L. Davida*, W. 1967. – Bartkowski J.

i in., *Spis Polaków zmarłych w Emigracji od r. 1831*, oprac. Krawiec L., [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki pol.*, t. 7/8, Rzym 1985 (S. częściowo błędnie utożsamiany z Tomaszem Oskarem Sosnowskim). – Bielecki R., *Zarys rozproszenia Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1837. Materiały z arch. francuskich*, W. 1986. – Konarska B., *Pol. drogi emigracyjne. Emigranci pol. na studiach we Francji w l. 1832-48*, W. 1986. – Łubieński T., *Norwid wraca do Paryża*, Kr. 1989. – Polanowska J., *Nowe materiały do życia i twórczości Antoniego Oleszczyńskiego i Józefa Malińskiego - artystów Wielkiej Emigracji - w zb. pol., francuskich i włoskich. Przyczynek do badań nad sztuką pol. we Francji*, [w:] *Miedzy Polską a światem. Od średniowiecza po lata II wojny światowej*, W. 1993, s. 169. – Janonienė R., *Jonas Rustemas*, Vilnius 1999 (poza indeksem, s. 285, spis studentów). – Blachon R., *La gravure sur bois au XIXe siècle*, Paris 2001. – Zgórnjak M., *Sztuka w Paryżu w dobie Wielkiej Emigracji. Życie artyst. i problem malarstwa religijnego*, *Zeszyty Hist.-Teologiczne*, XIII-XIV, 2007-08 nr 13-14, s. 283. – Matus I., *Schylek Unii i proces restytucji prawosławia w obwodzie białostockim w latach 30. XIX wieku*, Białystok 2013.

Explication des ouvrages de peinture, sculpture ... des artistes vivants exposés au Musée Royal (1 III 1834), Paris 1834, poz. 1787. – Fiszer E., Wrotnowska D., *Cat. des estampes. Bibl. Polonaise de Paris*, cz. 2, Paris 1949.

Kronika Emigracji pol., 1836, IV (2 IV), s. 195. – Trzeci Maj, V, 1844 (21 IX), s. 188. – *Sztuka* (Paryż), 1904, s. 400 (Potocki A.).

AP Białystok, 4/533/0/-/3: Akta Stanu Cywilnego par. unickiej w Kleszczelach. Akta urodzin 1804-1806, k. 30. – Tow. Hist.-Lit., *Bibl. Pol. Paryż*, Wrotnowska D., *Dictionnaire des artistes polonais ... de l'émigration 1830*, Paris 1947, mpis, k. 232-233; sygn. 34410/9, druk ulotny Tow. Politechniczne Polskie. *Fondateurs actifs de la Société Polytechnique Polonaise. Fondateurs honoraires*, Paris 1835. – IS PAN, materiały Słownika art. pol., list Remi Blachon, Paryż, z 20 V 2003, ze spisem prac S. i 2 repr.; notatki i wydruki ze stron internetowych: <https://genpol.45> (dostęp 14.12.2022); Database of Salon Artists. A record of Salon entries from 1827 to 1850 by Harriet Griffiths & Alister Mill in collaboration with the Archives des Musées Nationaux, <http://humanities-research.exeter.ac.uk/salonartists/works> (mylnie jako Sosnowski G., dostęp 29.12.2022).

J. Polanowska

Sosnowski Stanisław, malarz cechowy w Krakowie; w 1621 został wyzwolony na czeladnika.